

ABLONCZY LÁSZLÓ

„A steril, cinikus vagy közömbös színházat egy percig
sem megtúrni...”

Páskándi Géza első évada a Nemzetiben (1991/1992)

I.

Vidnyánszky Attilának

MLÉK-LEMEZEK. Kötetnyi levelét lapozom. Gépirata fölé, mellé írott sorait, jegyzeteit, toldásait, javításait, kis- és nagybetűit, rövidítéseit is böngésem. Olyan nekem, mint elzárt szekrényben a higanygőz L. J. Daguerre-nak: párájában váratlan hamarissággal a kép előtűnik a lemezről. Emlék, emlékek káprázata: vele, általuk elevenszik a múlt. Farmeröltönyös-eleganciájában máris fölém magasodva, vizslató kedvességgel a New York Palota előtt kezét nyújtja: Páskándi Géza – 1974. március. Autóba szálltunk, s indultunk.

(Minap Hódmezővásárhelyen jártam, s vele közös időnk hajnalát is keresve. 1974-es téli áttelepülését követő, első nyilvános szereplésének helyszíne, a művelődési ház, immár színházi palotává tekintélyesedve ma is áll. Am emlékeimben se találtam azt a műintézményt, ahol ismerkedésünk első óráit múltattuk előadás után. Addig csak hírért hallottam a kolozsvári Cola bár felől, ahol erdélyi úrhoz illően fogadta udvartartását, író társait, színházi barátait. Mámorító vásárhelyi éjszaka; folyamatosan kortyoltunk ugyan, de józansága nem bizonytalanodott. Gézát az asztal körül a kis irodalmi-hírlapi társaság alig-alig kérdezte, mert a szabadság érzésének felszabadító erejében káprázott. Hallgatva őt, felderengett előttem sorsának művekbe írott láva-folyama, amit oly egyszerű képben is drámai sűrűséggel megfogalmazott: „A mű oka / A tű foka.” Átbújni rajta: teremtő szenvedés. Többségi sorsban is, de kisebbségiként különösen írói feladat. Amennyiben a művet az Életdrámához méltó igény vajúdjá. Mert amúgy a megbívó stíl-
ipari bűvészek galavacsorájára szólít. Éjszaka és derengő hajnal Páskándi Gézával: kivételes emberi voltára is akkor a bár füst- és konyakfojtó légkörében döbbsentem. A pódiumon vonagló hölgyikétől se kábultan, villogó fények káprázatában Géza szcénájából egy jelenetet ma is elevenül előttem. Már készülődve, a záróra szorításában hazautunk tárgyában röpke konferenciára kényszerültünk. Másnap reggel eggyel többen ültünk volna a Pestre induló autóba, mint amennyi hely volt. Személyi huzakodást megelőzendő, Géza javasolta: búzzunk sorsot az egyről, ki utazik vasúttal. Tekintélyes személy, Géza főnöke, Kovács Sándor Iván, a Kortárs főszerkesztője is közöttünk volt, a protokoll neki mindenképp járt volna. Am frissen szerződött munkatársának ötletét jóváhagyta. Géza biztosi eleganciával bonyolította a demokráciájáték ügymenetét. Cédulákat írt, szólította a sorsbúzás illetékeseit, s végül a főszerkesztő úr maradt az átszállással is terhes vasúti útra. Ilyenképpen reggel, bárviseltem ugyan, de urasan Pestre autóztunk. Félálomban is tűnődtem már, s azóta is annyiszor: bármelyikünk mert-e volna oly bátor beosztott lenni, mint Géza? Hogy az egyenlőség ethosának nevében közölte volna főnökével: Iván, mi utazunk, s te ballagsz az állomásra! Börtönviseltem, honába érkezve, Páskándi Géza erdélyiként

◆ NYOLCVAN ÉVE SZÜLETETT PÁSKÁNDI GÉZA

és a bonfiságában demokrata, az ember és ember közti egyenrangúság lovagjaként gondolkodott és cselekedett holtáig.

Felmerülnek a további napok s hetek is; az alkalmi ismerkedést, a vásárbelyi éjszakát követően miért hogy oly hamarisan melegegett kapcsolatunk? Talán azért is, mert ha szülővárosát említette, a Lános templom képe és a Kölcsey Gimnázium előttem is felmerült, mert nagyszüleim ott érettségiztek, s így szatmáriságának szövetségését is látta bennem. Még keveseket ismert, így kereste is a barátságokat, s gyakran betoppant hozzánk – az akkor időlegesen Alexa Károly vezette Magyar Hírlap kulturális rovatába – csak úgy beszélgetni. Szülőföldjének valamennyi magyar kulturális lapját olvastam, szerettem Vándor lírasorozatát, így talán neki kedves hallgatóságnak vélt az ő magas igényű és nyelvjátékos eszmeifuttatásaiboz, történelmi értekezéseibez. Talán meg is lepődött, amikor megkérdeztem: áttelepülési elhatározásában mélyen érintette-e, amikor „Ion Brad elvtárs” a bukaresti színházi tanácskozáson Rejtekhely című darabját és a színház bemutatásándékát megróttá 1972 decemberében? „Igaz, az volt az utolsó lökés!” – mondta szárazon, s majd Megvallás című emlékiratában hivatkozás nélkül így okolta jövetelét: „szednem kellett a betyárbatyu”-t, mert „...elkezdtek újra támadni s »támatgatni« s a magyar sajtóban is (odaát)”.

Közösen csodálkoztunk, hogy '74 húsvétján Szentgyörgyön még láthattam, s beszámolhattam Tornyot választok című darabjának előadásáról, mert Kolozsvárott, Harag György hatalmas, látomásos rendezését azonnóm betiltották, hogy Géza útra készülődött. Pártbizottsága válogatja – állapítottuk meg, avagy: a bír lassan terjed a diktatúrában? Olykor felüzent a New York kávéházból: vár, menjek! Alászálltam a palotából, s azonnóm tartós időzésének dokumentációja feltárult előttem: a márványasztalt üres sörösdobozok terítették be. Kiváltságosak újmódi eleganciájának cégereként tekintettem rá. Azt mondta: annyi után megérdemli! Beszélgettünk, de megburcolásának stációiról sem akkor nem szólt, és később is sokáig hallgatott. Ahogy visszagondolok: áttelepülésének stratégiája volt: „szenvedett szavú”-ként versekben, darabokban, tanulmányokban gyakran „aesopusi effektus”-sal írta, égette bele tegnapi és jelenkori kínjait. Azon a '74 es tavaszon Anikóra s leánykájára, Ágnes érkezésére még várakozott, nagyon várakozott, ma már gyanítom: erősen szorongatott is, hogy szeretteinek érkezését megakasztja a diktatúrás adminisztráció. Esti vándorlásokba kezdhettünk. S a New Yorkból taxival gyanútlanul navigáltunk az Egyetemi Kávéházhoz, melynek teraszán szemléltük és értelmeztük az élet és a Kosuth Lajos utca áramlását. Gyanútlanul, mondom, mert csak később értesültem, értesültünk róla, hogy a nyilvános menedékhelynek már akkor internacionális bukéja volt, ahol az éjszaka bűvösében is melegségre találtak az egyneműek. Gyakorlati okból tanyáztunk ott, mert Géza akkor szemben, Sára Sándor Párizsi udvarbeli garzonjában lakott. Egy perc, s már hazakerült, nekem még jó órák út ígérkezett Csepelre, telt az idő, ritkultak a járatok, s mégsem akaródzott indulni. Géza pedig rendületlenül magyarázta a világ dolgait. Színházi életünk is gyakran szóba került, s elcemet megeresztettem: „Magyar drámaíró az, akinek művét anyanyelvére fordítják?” Merthogy első bemutatóját hirdető plakáton ez állt: „Páskándi Géza: Vendégség. Fordította: Weöres Sándor” (Pesti Színház, 1972). Alapos sajtóhiba – Géza ezen évekkkel később elkomorult. Valami sorsos jelzést is érzékelhetett: átmenetinek tekintik, egy-egy darabját főként vidéken, szabadtéren mutatják, de színház tartósan igazán be nem fogadja. Mert lám: a Víg-színháznak se kellett több műve, noha a Dávid Ferenc-dráma nagy sikert jelentett. Szóban és interjúban ezért is lobbant többször, amikor a XX. századi magyar drámát összefoglaló francia nyelvű kiadványra (Les Auteurs Dramatiques Hongrois du Vingtième siècle. Szerk.: Lakos Anna. Panoráma, 1990). Amely természetesen felületes és nyegle villázatában Géza amolyan

odakent záradékként „határon túli”-ak sorában arckép nélkül szerepelt, és két tucat darab szerzőjeként is csak a Vendégség említésére érdemesült. S még áttelepedését se rögzítették pontosan, mert: „néhány éve” – írta a füzet, amely immár tizenhat évet jelentett a valóságban. Aho-vá hívták, megjelent, írt, dolgozott, s mégis bujdosónak érezte magát, mert szellemi műhelyre vágyott. 1977-ben a majd betiltott Latinovits-füzet szerkesztőjeként amikor írást kértem tőle, már hiábavaló sóvárgását pendítette. Mert Latinovitshoz hasonlóan P. G. darabjaival színházat is álmodott.)

Találkozásaimat, elfoglaltságaimat rögzítő, félórakra rovatolt naplómát lapozom: Nemzetibe-érkezésem másnapján, 1991. április 18-án délben már telefonon beszélünk. Egy majdani beszélgetésben megegyeztünk. Géza írásairól, törekvéseiről strasbourgi időzésem folyamán is értesültem, leveleket váltottunk, s postázta a lapokban megjelent írásait is. Strasbourgból való, átvirrasztott hazavonatozásban sok mindenről volt időm tűnődni, arról főképpen, hogy mely magyar darabok kíváncsoznak sürgetően a Nemzeti műsorrendjébe. Géza drámáinak árjából Apáczeját (*Tornyot választok*) feltétlenül hiányoltam. De személyes drámaisága áttételesen is érintett. Az Enciklopédiát író, szerkesztő kivételes voltához nem mérhettem magam, de az ő hazatérése és kudarcos harca mégis bennem zakatolt. A kérdés pedig úgy szólt: érdemes-e családi együttlétet és irodalmi, színházi búvárkodásom csöndjét, vagyis a „nyugati” nyugalmat odahagyni? S tovább a drámai kérdéssel, Géza darabjára is gondolva: érdemes-e kísértetni a toronyból való ledobatas kokázatát? „Honvágya volt” – azért tért haza, így tudta az Első koldus, de nekem nem volt honvágyam. Olyik éjszakákon az európai lég csöndesülvén, a Kossuth adó híreiből értesültem a hazai tébolyult mindennapokról, s a francia lapok is honfitársak kormány-piszkoló szövegeit szorgalmasan közölték, számosan oly személyekét is, akik mára megvilágosodtak. Honvágytalanságomban Apáczejai sorsa olyanképp mégis nyugtalanított, hogy a Hang, a haza kísértése elől ki nem térhetünk. Páskándi Géza darabja mellett felrémlett kisiskolás korom emléke: a hazatérő Apáczejai jelenete Németh László darabjában! A debreceni tanítóképző tornatermében ácsolt pódiumán Németh László darabjának érkezési jelenetét láttam. Asszonykám további életünk heroikus vállalása és bátorítása mellett két Apáczejai-példa is: bárminő viszályok se maraszthatnak, eleget beszéltem, hitvitáztam a nemzeti színjátszás dolgában, most itt a kegyelmi alkalom: menj és csináld!

Tovább lapozva naplómát, június 25-én, a déli 1 órára jelzetten látom: első alkalom, hogy találkoztunk a Nemzeti direktori szobájában. Úgy szerveztem a napot, hogy sietősség ne kényszerítse együttlétünket. Tényszerű és diplomácia gondolat vezetett találkozásunkban: egyfelől jelzem szándékunkat, hogy a *Tornyot választok*at mielőbb műsorra tűzzük, vele a bizalom légkörében arra törekedve, hogy Géza hajlandóságát erősítve, folyamatosan a Nemzeti ügyéhez kössem. Jó ideje társalogtunk már, s az ötletek, javaslatok, gondolatsziporkái közepette egyszer csak megkérdeztem: nem dramaturgként, hanem lazább, ám hivatalos rangban vállalná-e irodalmi tanácsadói feladatot? Azonmód igent mondott, de már-már figyelmeztetőleg pontosította majdani szerepét: ne gondoljam, hogy barátságunk mutyiegyezségben köttetik. Haveri potyapénzt nem óhajt, vagyis operettstallumot, mint némely kollégája, és így pénzelt „kritikus”, aki olykor telefonon beszélget direktorával, majd megjelenik a bemutatón, s 10-én pedig a pénztárban felveszi fizetését. Nyomatékolta egyezségünket, s kérte: rendszeresen találkozzunk, de elgondolásait, javaslatait levélformán írásba is foglalja, hogy munkakörének hivatalos nyoma bármikor igazolható legyen.

◆ NYOLCVAN ÉVE SZÜLETETT PÁSKÁNDI GÉZA

A SZERZŐDÉS ERKÖLCSE. Említettem: június 25-én délben találkoztunk, s emeltük hivatalossá szövetségünket. Másnap délben Fisi néni, a Nemzeti örökös portása telefonozott: „Valami író levelet adott át, felküldje-e?” Néhány perc múlva már Géza küldeményét bontottam, s elgyöngültem, amint a megszólítást olvastam: csaknem húszéves szívközeleti kapcsolat nyomán is odaírta hivatali címemet, akárcsak Sík Ferencnek: „művészeti vezető úrnak”. S az elkövetkezendő három évben leveleinek jobb vagy bal felső sarkában következetesen kifejezte hivatalos tiszteletét, majd a megszólításban „Kedves Laci és Feri!” vagy a „Kedves Barátaim”, később gyakran „Barátaim”-formán indította elképzeléseit. Már ebben a két lapnyi első iratban programot terjesztett elő. Azon erkölcsi önszigorral kezdte, ahogy beszélgetésünket végeztük: „Lévé, hogy július 1-től (f. év) tanácsadó-dramaturg vagyok a színháznál, s mivel nem akarom »még ki nem érdemelt« üdüléssel (nyári szünet) kezdeni munkásságomat, hanem éppen hogy megszolgálni a pályabért – máris itt az első gondolatom.” Jelentkezése is oly jellegzetesen gézándi stíl: 1. komoly, mert zárójelben még az évre is utal szerződésének illetékességét illetően 2. szorgalmát leplezve pedig ironikus is, amikor a színházi nyár szünetkötelmé alól magát feloldva munkájára hivatkozik. S hogy „gondolat”-ként nyári dolgát kifejti a továbbiakban, arról is árulkodik, hogy egyezségünket követően lázas racionalitásban sűrűsödtek előtte az újrakezdés feladatai. Elsőként: felmérni az eddig történeteket. „Ehhez a legegyszerűbb s leghatásosabb mód egy világos, áttekinthető statisztikai táblázat elkészítése, amihez az adatokat össze kell gyűjteni.” Vizsgálati szempontjai átfogták a Nemzeti teljes műsorrendjét: játszott magyar klasszikusok, kortárs magyar szerzők, a világirodalom klasszikusai, a műfordítások felhasználásának módozatai, adaptációk regényekből, kortárs külföldi szerzők, műfajok szerinti csoportosítás, a Nemzetibe érkezett vendégszínházak tényei, a Nemzeti vendégszereplései, külföldi és magyar rendezők működése – római számokkal sorolta az elemzés irányait. Árnyalatokra is figyelmeztetve, mert például a kortárs külföldi szerzők sorát a szovjettel és a „népi demokráciák”-kal kezdte, a világ többi része, kislepekek irodalma, közepeseké, nagynepeké alszempontok szerint tovább tagolta. A vizsgálat célja: „Így világossá válnának a régebbi tendenciák és világossá a **mai**, amely nyilván merő ellentéte, de legalábbis jórészt ellentéte az eddiginek. Azt is ajánlja levelében, hogy egy későbbi időpontban „meghívnánk kortárs magyar szerzőket, vigyázva bizonyos »érzékenységre« annyiból, hogy olyat is meghívunk, akit sokszor játszottak, ha olyan a szerző, akire számítunk, és olyat is, akit netán egyszer sem. Vagyis: messzemenő következtetéseket nem kell levonni a szerzőstatisztikából; óvakodni.” Azzal végzi levelét, hogy ha az adatok összegyűlnek, „mi majd értékeljük, vagy ha rám bízátok (időtök nincs) az értékelést, egyedül is elvégzem.” Két nap múlva, június 28-án toldásként egy röpke levél érkezett: „Elnézést, de múltkori levelemből kimaradt – sietség okán – az egyik leglényegesebb. Ez komparatív statisztikai táblázat volna. Mondjuk: két nagy nemzeti színház (angol, francia) és néhány kis ország társulna a mi Nemzetink adatai mellé.”

RÁBÍZTUK – és 1991 nyarát Géza átdolgozta; augusztus 29-én már postázta a Nemzeti Színház 1956–90 közötti Hármas Tükör „BIZALMAS” jelzetű, 14 oldalas összeállítását. Mely a főntebb jelzett szempontokat tovább bontotta úgy, hogy a kétszer vagy többször játszott XX. századi szerzők (18), külön oszlopba sorakoztak az egyműves alkotók (32), s harmadikba pedig a Nemzetiben színpadra nem jutott írókat sorolta. Szám-

szerint húszat említett, de: „Ezt egészsétek ki, hirtelen, gépelés közben – ennyi jutott eszembe.” Olvasom névsorát, s tán jó érzéssel írhatom: ez utóbbi rovatból a nyolcéves periódusban Herczeg Ferencet (*Majomszínház*), Hunyady Sándort (*Lovagias ügy*), Lengyel Menyhértet (*Lenni vagy nem lenni*), Határ Győzöt (*Elefántcsorda*), Kányádi Sándort (*Kétszemélyes tragédia*) avattuk szerzőnké, a délvidéki Deák Ferenc pedig drámapályázatunk meghívottja volt. Egészítettük volna tovább a Géza hiányolta repertoárt, de a honi liberalizmus sajátos önkirekesztő természete már akkor is delelőt mutatott: Mészöly Miklós megtagadta az *Ablakmosó* előadásának jogát, Nádas Péter pedig *Találkozásának* előadását tiltotta meg, amikor a pécsi színház vendégszereplését már műsorban hirdettük 1991 novemberében. Géza 46 egyműves szerzőt sorolt, közöttük Szép Ernőt, akit majd két játékkal iktattunk a Nemzeti repertoárjába (*Kávécsarnok*, *Lila ákác*). Ebből a sorból őt majd a *Toronyot választok*, halála után a *Vendégség* bemutatójával rangosítottuk előbbre. Amint Molnár Ferencet is, aki a *Panoptikummal* és a *Hattyú* Várszínházi bemutatójával gyarapította a Nemzeti repertoárját. Füst Milán a *Negyedik Henrik királlyal*, Tamási Áron pedig a *Tündöklő Jeromossal*, Sarkadi Imre az *Oszlopos Simeon* és a *Kőműves Kelemen* alapszerzőjeként lépett előre Páskándi Géza tervében. Több előadással szerepelt XX. századi írók sorában Móricz Zsigmond az *Úri muri* és a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című darabjával volt jelen, Németh László (*Villámfénynél*) és Illyés Gyula (*Különc*) tartós, külföldet is járó sorozattal a Várszínház Refektóriumában talált otthonra. Sütő András korábról három műves szerzőként újabb két bemutatóval gyarapodott (*Az uगतó madár*, *Balkáni gerle*), Szakonyi Károly a *Vidám finálé* darabja mellett dramatizálta Mikszáth *Szent Péter esernyője* című regényét, Örkény István a *Tótekkal* végre a Nemzeti rangját is jelentette, a Szörényi–Bródy szerzőpáros korábbi két bemutatója 1991–1999 között két újabb előadással gazdagodott: a *Kőműves Kelemen* majd a *Kiátkozott* éveken át futó sikerszériában szerepelt.

Kísérő levelében visszatekintve a korábbi évtizedek színházi életéről lapszálon felkiáltójelel is nyomatékosítva találóan írta: értékes és politikailag konjunkturális előadások változtatása is beszédes, mert „Ez egyben megmutatja az adott korszakban a fennmaradás lehetőségét, »esély tanát«. Piaci verseny ugyan nincs, de van dotáció stb. utáni verseny. Hamis kép az, hogy az nem volt versenytársadalom a maga nemében! Csak épp valakik kegyeiért versengenek. A piac ott politikai piac. Nota bene!”

Nagyban dolgozott Géza, amikor nyáron kialakítottuk az első év műsorát, s munkája csak megerősítette tervünket: az általa vizsgált harmincöt évben mindössze két Csehov-bemutatóra vállalkozott a Nemzeti; ebből a *Ványa bácsi*, bár feledhetetlen előadásban terapikus felújításnak mondható (1960. február), mert a nagybeteg Gellért Endre egy hónappal a bemutató után már liftaknába vetette magát. 1971-ben pedig az *Ivanov* Bessenyei Ferenc súlyos betegsége folytán csak néhány előadást élt meg. Így hát húsz esztendeje Csehov-dráma már nem szerepelt a Nemzeti műsorán, Géza is megerősítette, jó hogy Victor Frunzát, a kolozsvári Nemzeti Színház főrendezőjét a *Cseresnyéskert* rendezésére kértük fel. S hozzá: Ljubaként Béres Ilonát is méltó szerepben rangosíthatjuk az új Nemzeti életében. A „Nem játszott XX. századi vagy kortárs szerzők” c. rovatában szerepelt Thornton Wilder pedig *A mi kis városunk* nagy kedvet jelentett Mensáros Lászlónak, hogy rendezze, s a Rendezőt is alakítsa haláláig. Jean Giradoux is hiánylistán szerepelt, bátorítottam Iglódi Istvánt, hogy a *Chaillet bolondját* állítsa színpadra Törőcsik Marival a címszerepben. Nem a teljesség igényében Géza huszonhat XX. századi szerzőt említ hiánylistáján, s a lengyelek sorá-

◆ NYOLCVAN ÉVE SZÜLETETT PÁSKÁNDI GÉZA

ban szerepelt Wyspianski is. Ezzel a ténnyel csak megerősítette szándékomat, ami 1976 decemberéből kísértett: magyarországi látogatásának napjaiban Andrzej Wajda kísérője lehettem, s búcsúzáskor megkérdeztem: ha Magyarországon színházban rendezhetne, mire jönne szívesen? „A *Menyegzőt* bárhol a világon szívesen színpadra állítom, ha hívnak.” Wajda ígérete nem hagyott nyugodni, s nem itt a helye, hogy elbeszéljem: 1991 nyaratól miféle küzdelmek árán, még a nagyra becsült polonista-diplomata lebeszélő hadművelete ellenében is, végül a *Menyegző* 1994 tavaszán Wajda rendezésében színpadra kerülhetett. Néhány példa arra, hogy Géza alapos már-már tudományos vizsgálata és a vele egyetértő szellemben a darabok és alkotók igényes programja miként körvonalazódott és elevenülhetett színházzá.

A MAGYAR DARABOK sorsáról részletesebben is. Géza anyagokat kért, mert jelezte: a nagy, közepes és kis népek nemzeti színházainak műsorrendjét is szeretné áttekinteni. Így a bécsi Burg, a londoni és a helsinki Nemzeti korábbi évek bemutatóinak az összegző adatait összegyűjtöttem, majd Géza vizsgálta és hasonlította a magyar tanulságokkal. „Elosztva (1960–1990) 34 évre, mi látszik? Kb. kétharmad az egyharmadhoz (33%–66%) – a külföld javára. Nem jut minden évre magyar klasszikus (felújítással sem). Minden évre jut külföldi klasszikus és más.” S ebből következően már súlyos és programos javaslatokkal szolgált: „Minden évre kell jutnia magyar klasszikusnak, legalább egynek, de felújításnak-továbbjársásnak mindenképp. Állandó felújítás tárgyai lehetnek: 1. *Az ember tragédiája*. 2. *Bánk bán*; gyakorlatilag soha ne kerüljenek le a műsorról. Egy példa: az angol nemzeti egy évben kihagyja a »Nagy Willt« (1987), de a rákövetkező évben hármat mutat be (s itt a felújításokról nem is szólok). A finneknél hét-nyolc drámából minden évben jobbra két-négy finn darab szerepel, és északi szomszédok is! Az angoloknál még hangsúlyozottabb a helyzet, és ha az amerikai darabokat is nyelvükhöz számítjuk, úgyszólván alig kerül a tizennégy (1986) darab közé néhány német (3, a többi tizenegy angol–amerikai nyelvterület). A következő évben hétből négy angol(amerikai). S nyilván játszanak az előző évből is angolokat (átíve). Szóval nálunk átlagban inkább 90 százalék a tízhez. De a németek sem mennek a szomszédba ez ügyben, és ha az osztrák nyelvterületet is odaszámítjuk, akkor pláne. A kis népeknél (finn) is jobb az arány, mint általában nálunk, pedig nem hiszem, hogy *több játszható drámaírójuk volna...*”

Ami Géza főttebbi Katona és Madách remekművel kapcsolatos igényét illeti: magunk is programos kötelezettségnek éreztük. Ebben a jelben Iglódi István rendezésében 1992 őszétől hét esztendőn át, minden sajtóbeli piszkolódás ellenére a Várszínház tartós sikerének bizonyult. S hogy a korábbi *Bánk*-felújítások botránya, diákhangoskodások is elmaradtak? Mert címszerepben Kozák András mellett Iglódi István fiatalokkal játszatta Katona tragédiáját, s így a rendszeres diákelőadások közönségének is hiteles és szuggesztív előadásnak bizonyult. A *Tragédia* pedig hét éven belül egy nagyszínpadi és egy kamaraváltozatban (Ricard Salvat, spanyol–katalán, illetve Iglódi István rendezése) a Géza jelezte folytonosság jegyében szerepelt a repertoárban. Ami pedig Tanácsosunk vizsgálódásai nyomán javaslatná sűrűsödött: „...nálunk hatvan százalék kéne a negyvenhez javunkra, de legrosszabb esetben is: 50–50 körül. Tehát tíz bemutatót véve: hat magyar négy külföldi. Nyolcat: öt magyar, három külföldi. A magyarok megoszlása körülbelül így: egy vagy két klasszikus (bemutató vagy felújítás, vagy áthozni az előző évből is). Három vagy négy mai vagy kortársi (nem élő).” Ha jól számolom nyolc esztendőnk: Géza javasla-

tát meghaladtuk, mert a három játszóhely bemutatóinak arányában úgy hetven százalékban magyar művek szerepeltek.

Külföldi szerzők dolgában Géza így látta: „Egy-két világklasszikus. Egy szomszédos klasszikus vagy mai. És egy távoli kortárs (szomszédoson azt értem: a románoktól a csehig stb.) Ez lenne a *minimális arányszám*, amire törekedni kell.” Bizony, ebben mulasztottunk, mert a szerb Kovacevič (*A profi*) mellett cseh, szlovák, szlovén és román műveket nem illesztettünk a repertoárba. Mentségünk talán annyi, hogy a nálunk vendégeskedő román, szlovák, szerb és horvát nemzeti színházak vendégjátéka, illetve a hazai szerb és horvát színház rendszeres előadásai s a Várszínház művészeti tárlatai enyhítették mulasztásainkat.

Minőség kérdésében Géza álláspontja: „Ha pedig választani kell egy könnyen, nem túl jó külföldi vígjáték és egy régi vagy új magyar darab között, inkább magyart választunk, esetleg halott szerzőét, mert abból legalább némi nyelvi gazdagságot tanul a néző... ha egyebet nem is. S mindezt szórakozva. Jobb még Bus Fekete László is, mint X. Y. Ugyanez a muzsikáló műfajban is. Legyen némi nemes íz a muzsikában. Vagy ha *kísérleti-eredetiség*, kovász, *a hökkentés ne legyen se meddő, se cimikus!* Ugyanez a prózára is vonatkozik.” Bus Feketéig nem kellett elmennünk a zenés előadásokkal (*Egy szerelem három éjszakája*, *Pilinszky-est: KZ-oratórium és „Urbi et Orbi”*, *My fair Lady*, *La Manche Lovagja*, *Abogy tesszük*), is képviseltük Géza elgondolását.

Átdolgozók-társszerzők névsorát is összegző listája mellett kitüntetetten vizsgálta a „A többször előadott darabok fordítói”-it, szempontja pedig: a bemutatók és felújítások száma. Hatalmas névsor, melyből kitűnik a Nemzeti csaknem három és féltizedes időszakában (1956–1990) a leggyakoribbak sorában Vas István 15, Elbert János 11, Mészöly Dezső 9, Illyés Gyula 7, Ottlik Géza 5, Nemes Nagy Ágnes 4 mű fordítását jegyezte. Feltűnő, hogy különös figyelemmel listázta a „Nem szereplő műfordítók”-at, s Petőfitől Ábrányi Emilen át Hevesi Sándorig és Kazinczy Ferenctől Füst Milánig hatvenegy nevet említett, s nem is a teljesség igényében. Megjegyzéseit is érdemes felidézni, mert miközben az új műfordítók felkutatását is programként jelölte, hangsúlyozta: a repertoárnak „*A műfordítás történetet is tükrözni kéne*”. Indokolta is: „A régi és századeleji műfordítások a régi darabok esetében hozzák azt a nyelvi enyhe archaizáló többletet, amit itt-ott *csak világosabbá kell tenni* (lásd: Illyés Kazinczy–Molière). Nekem autentikusabb egy régiesebb nyelvű Molière vagy Shakespeare stb., mint a modernebb vagy vadonat mai. Persze nem egészen érintetlenül hagyva! Felkérni legjobb nyelvezetű íróinkat! Ezzel az anyanyelv forrásainak állandó feltárását is vállaljuk. A romló magyar nyelvet javítani. Másfelől: a hátrább általam javasolt Színpadi Breviáriumba lehet nyelvtörténeti mutatóba is előadva ugyanazt a jelenetet régi-régi, újabb és legújabb fordításban. A gyermekek élveznék mulatva, tanulnának is belőle. *Játszva tanulnák meg a nyelv-állapotok történelmét. Az anyanyelvet. Nyilván a legjobb dikciójú színészekkel. Mert erre nagyon törekedni kell! Legalább a Nemzetiben.*”

Nehéz szívvel olvasom Géza mélyen a magyar nyelv történeti rétegeihez és színeihez ragaszkodó éltető tanácsait. Mert az általa igényelt történeti változatosságot nem tudtuk megvalósítani. Új fordításokkal persze jelentkeztünk; Spiró György *Menyegző*-átültetése először került színpadra, Lator László Malrivaux *A szerelem és a halál játékát* gyors üzemben magyarította 1991 nyarán, később pedig Nádasdy Ádám pedig a *Tévedések vígjátékának* új adaptációjával frissítette a hazai Shakespeare-repertoárt, de a Géza igényelte ré-

◆ NYOLCVAN ÉVE SZÜLETETT PÁSKÁNDI GÉZA

gi ízek elevenítésére erőnk nem maradt. Petőfi-versekkel dúsítva a *János Vitéz* daljátékot a költőhöz közelítettük. De például P. G. szempontjait erősebben követve, a *Lear király* esetében a korábbi változatról, a Mészöly Dezső igazította Vörösmartyról válthattunk volna a Füst Milán fordításra. A kérdés persze úgy is felmerült: érdemes-e vitába és alkotói küzdelembe kezdeni az élszereplőkkel? Mert hiszen Bessenyei, Kállai, Sinkovits korábbi évtizedekben százas szériában már a Vörösmarty-változathoz szoktak. Miközben Géza fordítási-nyelvi listázásának árnyalatain tűnődöm, emlékeimbe mosolyos kérdések is felmerülnek. *Az egy szerelem három éjszakájára* készülve Vas István és Szántó Piroskát Szentendrén látogattuk meg Hubay Miklóssal. A kedélyes együttlétben valamiképp a fordítások életmentő anyagi szempontjai is felmerült, s a *Don Carlos*ra utalóan karjával nagyot legyintve, derűsen, raccsolva mondta a költő: „Ugyan a nevem szerepel, de én nem értem rá, hát Pivoska fordította!”

BIZALMAS! – írta Géza zárójeles figyelmeztetésként, midőn „A statisztikák rövid szociopolitikai elemzésé”-be kezdett. Esendő gyilkosok is már leülték büntetésüket, így huszonkét év múltán Géza barátom odaírti bölintését remélve, feloldom titkosítását. Megjegyeznék persze, hogy nemzetbiztonságiak bírósági iratanyagának hetvenéves rejtőztetésénél azért nemesebb anyagnak véli tanácsadói jelentését. Mert akár bujdosó iratnak is tekinthetjük véleményét, hiszen honi teátrumi állapotunk művészi érvekbe csomagolt erkölcsi, hazapiszkító szellemi programja folytán az önzülletés tartósnak mutatkozik. Így hát sokszoros az okunk, hogy P. G. gondolataival ma is erősítsük magunkat. 1991. augusztus 29-én így látta teátrumi állapotunkat.

„Az elmúlt harmincnégy esztendőnek szüksége volt *bevált vagy nagy nevek*re. Ezek »égisze« alatt nagyon jól megélhettek a másod-harmadvonalbeliek, de ez még hagyján lett volna, de megélhettek jól az egészen gyenge középszerűek, sőt az antitalentumok is. A Nemzeti Színház elleni »nem nemzeti« vádat kivédtek a nagy nevekkel, akiket nem lehetett nem bemutatni, viszont ezzel parírozták és el is *fedték*, hogy például a külföldi irodalomból elsősorban nem azokat futtatták, akik valóban a nemzeti színháznak kellettek volna (vagy nem olyan mértékben futtatták). Így született meg például a Brecht-túl-tengés kultusz. Akivel semmi baj sem lett volna, ha bemutatják egyszer-kétszer egy-egy darabját (mindenekelőtt a *Koldusoperát*, amely szerintem legjobb színpadi műve, társszerzőként). De ő állt a kortárs világirodalom tengelyében, és egy-két szovjet vagy amerikai név. Ideológiai alapjelszó is lehetett: »fasiszta országnak antifasiszta szerzőt!«. S akkor már nem számított a finomfülű esztétáknak, hogy Brecht üvölti a tendenciát. A tanulságokat! A példabeszédet! Bezzeg, ha más szerző, mai, pláne magyar így plakátírozta volna »üzenetét«, jaj lett volna a fejének. Teljes esztétikai arzenállal ront neki a hivatalos kritika döntő része. *Hangsúlyozom: legfőképp az arányokkal van baj!*”

P. G. látletele pontos, hiszen Major kudarcos Brecht-sorozata még Shakespeare-rel is „tendencia”-gyárosnak mutatkozott, amikor a „gumibotos” *Rómeo és Júliát* rendezte. Ami pedig az általa „nagy nevek”-nek jelölt szerzőket illeti: árnyalatosabb és ravasz játék mutatkozott. Géza nyilván Illyésre, Németh Lászlóra gondolt, de ha részleteiben ismeri a hatvanas-hetvenes évek politikai és aczéli hadműveleteket, bizonyára tovább tagolja szempontjait, mert Illyés *Kegyence* nem juthatott a Nemzetibe, s a *Különc* is tizenöt évvel megírása után. Mintahogy több Németh László-mű először, mintegy próbaként, vidéken került színpadra, így történt a *Harc a jólét ellen* című rendszervíjátékkal is.

Weöres Sándort is jegelték *A kétféjú fenevaddal*, miközben életművének gyűjteménye már sok ezer példányban megjelent.

A repertoár alakításával, belső tagolásával kapcsolatban P. G. fontos észlelettel szolgál, amely a főntebb hangsúlyozott arány kérdésével is összefügg. „Ha valaki figyelmesen nézi a statisztikát, pontosan meg tudja mondani: ez a szerző ellensúlyozza a másikat, a »pártszerzőt« (stb.), az értékesebb a gyengét (az egyműveseknél is). Fedődarabok mint fedőlápok. Hogy ne lehessen tetten érni, hogy nehezebben lehessen kitalálni a tendenciákat, klikkeket. A múlt időszak »egyenlősdíje« is érvényesült. Az ősbemutatók »lázás semmittevése« elterelte a figyelmet az állóvízről. Minden mai szerzőnek valami koncot odadobni *egyszer*; hogy ne bánja, lázadozva, ha másoknak sokszor és sokkal több jut. Ez a műfordításokra is vonatkozik.” Megállapításából a személyes fájdalom süt át, mert hiszen ha P. G. több mint másfél évtizedes magyarországi szerzőségét áttekintjük, kitűnik: noha a legváltozatosabb témában és stílusban írta darabjait, egy-egy színház jobb esetben egyszer vagy kétszer fogadta be, a Nemzeti is tíz év múltán *A szélmalom lakói*-val, de például a Katona József Színház, Kaposvár, a Madách, a szolnoki Szigligeti Színház sosem mutatott érdeklődést iránta. S ne titkoljuk: ebben közönyben a személyét érintő tartózkodás is feszült. Mert P. G.-ről elhíresült: vitakedvű mester, aki magas szellemben és éles logikával érvel. Márpedig honi színházi társaságunk vezérkara meglehetősen közepes, avagy félművelt társaság, megismerhettem javát, csoda-e, ha a főiskolai felvételin a tanár úr például a *Spiegel*-beli jártasságáról vagy Franz Kafka párizsi bemutatójáról érdeklődött, s nem Madách vagy Hevesi Sándor drámai-színházi gondolatainak méretett meg a jövő színházi embereinek képessége? P. G. kényelmetlen író volt. Ahol tanácskozást rendeztek, ő ott megjelent, és felszólalt. Hasonlókat mondott, mint a főntebbi idézet, s oly szigorral, miként alábbi gondolatát hangszerelte.

„Nos: nekünk a kontraszelekcióval radikálisan szakítani kell, még ha új irányból jönne is. Erre nagyon vigyázni kell. A színpad nem a Máltai Lovagrend! Minden stílusirányzatot bemutatni, amely jó a nemzetnek, de minden irányzaton belül csak a csúcsokat! Mint már említettem: kivétel csak a kísérletek tolerálása olykor-olykor (idő, pénz szerint), de csak azoké, amelyek termékeny folytatást igényelnek, mégha nem is sikerülhetek. Mulattatót, szórakoztatót is, de ezen belül is a legjobbat. Mint pedzettem, financiálisan kell – és más erénye nincs, szép nyelven írják. Ez a minimum. A más nemzetek irodalmából is azokat a csúcsokat, amelyek egyszerre nemzetiek ott, és nekünk is mondanak valamit: például azt, hogy szeretni kell a legjobb hagyományokat. Ő ugyan a sajátjáról mondja, de ez az én számomra is jelent valamit. Épp olyan ez, mint amikor valaki szépen beszél saját anyjáról, anélkül persze, hogy más anyját szidná, vagy ne tisztelné. Közben nekem is eszembe jut: így kell beszélnem nékem is az enyémről, hisz megérdemli. Tehát hazugság az, hogy ami hagyományt is tiszteletre stb. sarkall, nem lehet egyetemes, nincs »üzenete« más népek számára. Hisz mindenki „lefordítja” saját problémáinak nyelvére a darabokat.”

Géza nemzeti színházi eszménye tehát a történetiség, az anyanyelvben élő mítosziság mellett pedagógiai és erkölcsi alapozottságú is. S ami erkölcsi és szellemi parancsolat Géza színházeszményeként: „A steril, cinikus vagy közömbös színházat egy percig sem megtűrni a Nemzetiben. Nem kell félni a valóban színpadra írott daraboktól előnyben részesítve minden laposságot, mert valaki ki akar tűnni, vagy pénzre stb. van szüksége. Nem kell félni sokat és sokszor játszani a legjobb szerzőket, akár élők, akár holtak, akár

◆ NYOLCVAN ÉVE SZÜLETETT PÁSKÁNDI GÉZA

magyarok, akár külföldiek. Semmi közepszerű vagy annál gyengébb repertoár-töltelket, amely lyukat töm, de maga üres. A legnagyobb, leghíresebb éttermek fő tulajdonsága: van drága és olcsó részlege, épülete, terme. A kettő között azonban nem az a különbség, hogy az olcsóban rossza a szakács, az ételbe dolgozott anyag és a kiszolgálás, hanem csak annyi: kisebb az adag, vagy egyszerűbb anyagokból van, de éppoly ízletes, és épp oly udvarias a kiszolgálás is, legfőnnebb a pincér ruhája egyszerűbb, de tiszta. A cég nem engedi meg magának ezt a kettősséget, amelyet szakadék választ el. Rontaná a híret. Azt hiszem, a Nemzetinek is ilyennek kell lennie, ami a »drága« és »olcsó« műfajokat, játszásuk szintjét illeti. De hát tudom: ebben is nyitott kapukat döngetek, hiszen ugyanezt akarjátok Ti is, csupán megerősítésként mondtam el.” Terjedelmes levélét zárva s aláírva Géza a lap aljára kézírással még egy gondolatot beiktatott az utolsó mondat elé. Személyes keservét fogalmazta figyelmeztetéssel: „Az ősbemutatókat, pláne az élőkötőt a legnagyobb körültekintéssel és színvonalon. Nem »bemutatva és faképnél hagyva« őket. Őket a múlt gyakorlat önvédelemből mutatta be, hogy ne lehessen beléjük kötni. Ezen változtatni!”

Említettük, augusztus 29-én dátumozta terjedelmes levelét, s másnap már újabb levél érkezett. Veress Miklós Czákó Zsigmondról, a Nemzeti Színház tragikus sorsú színészéről és drámaírójáról szóló szinopszis véleményezte: „...igen jó drámai magot tartalmaz. Szerintem érdemes szerződést kötni.” Géza tanácsa szerint beszéltem Miklóssal, szerződést is kötöttünk, tervezetét ma is őrzöm, alighanem hibáztam abban, hogy módszeres bátorításomban idővel belefáradtam, s a darab nem készült el. De a levélke utóiratában Géza már egy újabb tervvel is jelentkezett: tudatta, hogy beszélt Jókai Annával, miszerint az Írószövetséggel közösen rendezzünk színházi tanácskozást. Másnap Géza már egy levél kíséretében a meghívó tervezetét, „nyersfogalmazványát” is mellékelte. Ami pedig javaslatának központi gondolata: „...a meghívottak közül senkit ne rekesszünk ki, aki valóban számít. Vonatkozik ez a kritikusokra is, mindegy, mit írtak rólunk vagy a Nemzetről, sőt annál inkább itt a helyük (ha egyáltalán eljönnek). Ha egyáltalán eljönnek... Katona József születésének 200. születésnapjára, november 11-ére szól a meghívó a Várszínház Refektóriumába, melyhez irodalmi est kötődött a nagyszínházban a határon túli magyar színházak művészeinek közreműködésével is. Géza tanácsa szerint körvonalaztuk az eszmecsere központi kérdéseit: „1. Milyen stíláris-szellemi célokat kéne követnie a Nemzeti Színháznak? Mit jelent a Nemzeti Színház fogalma a világ különböző tájain és nálunk éppen ma? Röviden milyen legyen a színház, ha előtte az a szó, jelző áll, hogy: nemzeti? 2. Mit ér a szerző, ha magyar? 3. Mint író, esztéta hogy képzeled kapcsolatainkat szorosabbá tenni? Nem csupán szellemi általánosságban, hanem *ténylegesen* is.”

(Színházi eszmecserekre sose jártam, de egyszer, a nyolcvanas évek elején, Hubay Miklós elcsábított valami szövetségi rendezvényre. Nyegle, úrhatnámok összhangzattanában egyszer csak P. G. szót kért, s aztán cáfolt, és mondta érveit, s egyre inkább felső regiszterbe hangolta magát. Alkoholt nem hevítette. Élesen és kérlelhetetlenül beszélt. Már kiabált, és az asztalt is verte, Hubay riadozva pislogott. P. G. monológját némely stíl-diktátor fölényesen (?), leplezve zavarát (?) – lemosolyogta. P. G. pódiumos-heroikus monológját persze könnyű volt cinikus legyintéssel elintézni, mert megszenvedettsége robbant hangos fájdalommá, mely kufárúzó vádiratként is hangzott. Hogy viszályá ne emelkedjen az eszmecsere, Hubay hamarost berekesztette. Azóta is tűnődöm: Géza eltervelte vajon, hogy mennydörgéses-viharzónájában sodorta magát?)

Dramaturgiájának buzatát adta a játékos csavarosság. Átüt rajta a személyesség is: a drámaíró nagy játékos fordulatokkal szolgált a hétköznapokban is. „Sosem kerültem az idült gyűlölet, csak a pillanatnyi vak düb, a később elpárolgó vad haragok stádiumába” – írta emlékiratában (A megvallás). Egy beszélgetésben úgy fogalmazta nekem: „Minden fenyegettetés óhatatlanul fenyegetést szül.” Írói és honpolgári voltában is megélte a fenyegettetést, ilyenképpen önvédelemből jogát érezte a fenyegetésre is. De megfigyeltem: olykor somolyos tekintettel döntött a nagyrédeműre: szónokiságát formázta pódiumos hatásra. „A játék mint létünk megváltó dimenziója” – vallotta, s képzeletének színpadán éppúgy játszott olykor, mint a hétköznapokban.)

SZÓVIVŐ IS. Soroljam, hívásunkra ki mindenki még csak nem is válaszolt? A névsor huszon éve alig változott, legfőnnebb életünk természetes rendje szerint a gyűlölködő-önkirekesztők baráti társasága fogyatkozik s egyben gyarapszik is. Akik szerint Nemzeti Színház legfeljebb akkor létezhet, ha vezetőként körükhöz tartozó vezető diktálhatja a stílust és a módit. Géza gondosan dolgozott: megszerezte „Bizalmasan” az írószövetség 745 tagból álló névsorát, s jelölte az érdekelteket, kiegészítve határon túliakkal s honi kritikusokkal. A nyár végi tanulmány- és javaslatáradat után kérésére is, némi „alkotói szabadság” következett, mert: „Kiszámítottam kötelező óraszámaimat” (lásd szerződés), mintegy három hónapra megvannak. Most be kéne fejezmem regényem utolsó két fejezetét. Kérlek, lehetőleg csakis főbenjáró ügyben (!) zajgassanak” – írta szeptember 5-én. De ebben a levelében összegezte egy másik hatalmas feladatát, amelybe addig bele se mertem olvasni. A Nemzeti szervezeti működési szabályzata ez, melynek átformálásában Géza a maga feladatát is jelezte mint tanácsadó: „...szabad szellem. Ilyen értelemben kikerülhetetlen, hogy néha úgy tűnjék: »szóvivői« szerepet is vállal. Főként interjúk esetében vagy tanácskozáson, ahová meghívják. Státusa tehát komplex.” Ebből következően aláhúzva nyomatékolta: „Ezért ennek a díjazásban, bérezésében is tükröződnie kell.” S majd úgy is történt, hiszen Géza drámaíróként, akadémiai tanárként, a lap munkatársaként haláláig működött a Nemzetiben. Géza persze lehet, hogy számolta tervezetek írásával töltött óráit, de elméje nem nyughatott; szeptember 26-án hat pontba foglalta egyéb dolgainkat, s javasolta: nézzünk közösen színházat vidéken is, aztán a tanácskozás szervezésével kapcsolatos feladatokra figyelmeztetett, és a szerződésekre, mert igaz volt ez is: „...bizonyos korosztályokból kiugró, bizonyos értelemben sztárolható nincs vagy alig...”, de hát társulatépítés egy színházban több éves feladat, s a következő években ő is érzékelte, miként erősödött a fiatal, tehetséges szép leányok s középgenerációba tartozó férfiak sora. 1991. október 8-án pedig ausztriai újtjáról hazatérve beszámolt a Bornemisza Társaság tanácskozásán a színházunkat érintő eszmecsereéről. S jó érzéssel mondhatom olykor talán, más fontos feladatunkat is mellőzve, erőnk feletti szolgálattal is vállaltuk a diplomáciai szolgálatot, mert a következő években bécsi, stuttgarti, párizsi, strasbourggi vendéjátékokkal beváltottuk Géza tanácsát: „A nyugati magyarok most érezék igazából, hogy az új, igazi diplomácia törődik velük.”

A Várszínház Refektóriumában az általa életre hívott irodalmi-színházi tanácskozás november 11-ei vitaindítójában a pártállami időket is jellemezve, máig érvényesen fogalmazta a jelenséget: „...ennek a korszaknak bizonyos pillanataiban némelyikük eljutott a »nemzeti színházi karakter«, a *Nemzeti Színház* mint nemzeti színháznál sokkal többet jelentő szellemi intézmény megkérdőjelezéséig, sőt tagadásáig is. Eljutottak a magyar drámairodalom – különösen jelen idejű értékeinek – alábecsülő megbélyegzéséig... Per-

◆ NYOLCVAN ÉVE SZÜLETETT PÁSKÁNDI GÉZA

sze kivételt képeztek a nem kitagadottak... akiket bizonyos hatalmi szellemlobbik, régi szóval: klikkek – tán egy maroknyi, félmaroknyi szerzőt, nem autotentikusan, a mai magyar és modern dráma legrepresentatívabb alakjainak mondtak és hirdettek... Illegitim értékhierarchiák születtek és nemcsak Mucsán, Budapesten is, a nagyobb Mucsán.” *Vitaindító a Nemzeti Színház név és kifejezés jelzőjéről* című előadásában elmondta: a Nemzetiben „...kitűnő erőknak kell dolgozniuk, akár belül, akár meghívottként”, továbbá a legjobb művek otthona, s „nem játszhat olyan darabot, amely megkérdőjelezi vagy tagadja azt, hogy bármely nemzetnek joga van szuverénül élni, vagy amely népirtást, anyanyelvirtást, jogtalan hódítást, sovinizmust sugall...” S amit korábbi, nevükre címzett levelében megfogalmazott vitaindítójában még nyomatékosította: a Nemzeti „...nem játszhat olyan darabot, amely a nemzeti öngyilkosság, az abszolút kétkedés vagy tagadás cinikus szellemét hirdetné deszkáinkról, vagy amely a nemzetet területi, vallási, osztályos vagy egyéb »honnanjöntség« alapján akarja osztani”. P. G. ebben a distinkcióra is felhívja a figyelmet: „militáns, de serkentő pesszimista” műveket nem tekinti a föntebbiek sorába, mert azok „...a Bibliából, a reformátoroktól vagy Ady Endrétől ismert módon átkozzák és ostromozzák saját népüket, mégpedig olyan fájdalommal, hogy nekik nem sajog az átok, mint a szidottaknak, megátkozottaknak”. Gondolatmenete végén kérdezi egy azóta csak abszurdoiddá lett jelenségről: „De hát miért is mutatnánk be a nemzetet gyalázó vagy burkoltan besározó darabokat, amikor – nézzünk körül – elvégzik a gyalázkodást a szomszédos politikák.” Huszonkét év múltán már élesen látható: gazdasági, politikai, hazai-nemzetközi érdekeltségek, szövetségek változatos indíttatása folytán a piszkolódás bécsi–berlini–washingtoni központtal immár internacionális erőterben működik. Tanulmányának végén a Nemzeti feladatát abban is látja: „...egy anyanyelv, egy nemzet érdemességérzetét, az »élni-folytatni érdemes« méltóságtudatát kell megőriznünk. Mert a nagy nemzetek erejük, hadaik, civilizációjuk által is tudják hírüket terjeszteni a nagyvilágban. A kisebb népek csakis kultúrájuk-civilizációjuk, erkölceik által. Csonkítatlan, ép nemzeti lélek, méltóságérzet nélkül mit keresnénk az ép lelkű nemzetek sorában, ha lenne egyszer valamiféle közös Európa?”

(Folytatjuk)

IRODALOM

Nagy László: *Krónika-töredék. 1975. február 14.–1978. január 29.* Sajtó alá r.: Görömbei András. Helikon K., 1994; Páskándi Géza: *Színművek.* Magvető K., 1975; Páskándi Géza: *Az örömröntő angyal.* Örökségünk. A szerző válogatása. „Örökségünk” K., 1995; Páskándi Géza: *Száműzött szavak temploma.* Sajtó alá r.: Páskándiné Sebők Anna. Codex Print, 1998; Páskándi Géza: *Méltó túlélés.* Összeáll., vál., előszó: Páskándiné Sebők Anna. Szerk.: Szakolczay Lajos – Hamvas Béla. Kultúrakutató Intézet, 2001; *Páskándi Géza – Emlékkonferencia.* 2011. november 28. Sorozatszerk.: Pécsi Györgyi. Magyar Művészeti Akadémia, 2012; Szász László: *A bizarr valóság írója.* Kortárs K., 2003.

ABLONCZY LÁSZLÓ (1945) író, hírlapíró. 1991 és 1999 között a Nemzeti Színház igazgatója. Legutóbbi kötete: *Régimódi színháztörténet ÁVH-s iratokkal... – és Raksányi Kuttyával* (2012).